

Marc van der Meer

Marc van der Meer is bijzonder hoogleraar Onderwijsarbeidsmarkt Tilburg Law School en lid van de kwaliteitscommissie van de Stichting 'Ieder mbo een practoraat'.

E-mail: marc.vandermeer@tilburguniversity.edu

Jorick Scheerens

Jorick Scheerens is landelijk coördinator van de practoratenbeweging.

E-mail: jorick@practoraten.nl

Ronald Stevens

Ronald Stevens is hoofddocent Zijlstra Center, Vrije Universiteit Amsterdam en voorzitter van de kwaliteitscommissie van de Stichting 'Ieder mbo een practoraat'.

E-mail: r.stevens@stevens-consultancy.nl

Werken aan kwaliteit door onderzoek

De groei van practoraten in het mbo

Het mbo kent - anders dan het hoger onderwijs – geen doorwrochte onderzoekstraditie. Onderwijs wordt sinds de introductie van de WEB in 1996 vormgegeven binnen de wettelijke kaders en voegt zich naar de noden van het bedrijfsleven. Dat gaat niet zelden met spanningen gepaard, omdat leerstrategieën van studenten veranderen en in het werkveld sprake is van grote en veelsoortige verschuivingen in technologie en werkmethoden.

Om precies die redenen is in 2012 bij het mediacollege in Amsterdam een practoraat - het eerste - ingericht, op het thema sociale media. Er was een dringende behoefte als school zelf de groei van sociale media te onderzoeken om het onderwijs te kunnen verbeteren. Docenten konden die ontwikkelingen niet bijhouden en studenten dreigden de docenten te overvleugelen. Uitkomsten op het thema mediawijsheid zijn vertaald in (online) onderwijsprogramma's. Inmiddels werkt de practor sociale media samen met alle Amsterdamse mbo-instellingen samen aan één onderzoeksprogramma.

Na drie jaar experimenteren is in 2015 een overko-

pelende stichting opgericht: Ieder mbo een practoraat. Ondertussen groeide in een steile groeicurve het aantal practoraten gegroeid tot meer dan tachtig. Zie voor een overzicht: www.practoraten.nl/practoraten.

Typering

Practoraten zijn relatief kleinschalige aan een mbo-instelling verbonden samenwerkingsverbanden gericht op het versterken van de kwaliteit van het beroepsonderwijs in relatie tot ontwikkelingen in het werkveld. Practoraten willen bijdragen aan de verbetering, vernieuwing en innovatiekracht van het mbo. Hiertoe voeren practoraten verkenningen uit en doen praktijk-

gericht onderzoek om onderbouwde programmamakeuzes te maken, te reflecteren, te leren, en de oren en ogen open te houden.

‘Doel van een practoraat is een bijdrage te leveren aan een lerende innovatiecultuur in het mbo, het gaat om opleiden voor innovatief vakmanschap.’

‘Doel van een practoraat is een bijdrage te leveren aan een lerende innovatiecultuur in het mbo, het gaat om opleiden voor innovatief vakmanschap. Practoraten vormen de plek (de innovatieve tussenruimte), waar praktijkgericht onderzoek plaatsvindt, waar onderwijs en bedrijfsleven kennis en ervaring delen, verbinden en ontwikkelen gericht op verduurzaming van het curriculumaanbod in en buiten de mbo-instelling.’ (Manifest ‘Bezig met de vragen van morgen’, 2017)

Het mbo kent twee typen practoraten, die ook in combinatie voorkomen. Om te beginnen zijn er practoraten die de wisselwerking met het werkveld willen bevorderen (automotive, circulaire landbouw, hospitality, mediawijsheid, zorgtechnologie). Ze richten zich op beroepsmatige thema’s als veranderingen in productieprocessen, nieuwe werkmethoden en technologie, kennis en vaardigheden van medewerkers, innovatie en marktwerking, nieuwe consumenten- en productpatronen. Onderzoek naar deze ontwikkelingen en directe verbanden tussen opleiding en beroepenveld zijn waardevol voor het onderwijs. Practoren werken samen met externe partners. Zo trekt ‘Waterstof in de industrie’ (Drenthe College) op met overheden (provincie Drenthe, gemeente Emmen), onderzoeksinstituten (Rijksuniversiteit Groningen, Hogeschool Stenden), mbo-scholen (Drenthe College, Alfa-college, Noorderpoort) en een netwerk van regionale bedrijven. Daarnaast zijn er ook practoraten die primair werken

aan versterking van het pedagogisch-didactisch klimaat en het onderwijs. Voorbeelden: gepersonaliseerd leren, activerende didactiek, rekenen, werkplekleren, didactiek, leermiddelen, onderwijsvernieuwing, examinering, hybride docenten, internationalisering. Het praktijkonderzoek start veelal met een vraag van de werkvloer, doorgaans met steun van docent-onderzoekers en studenten. De kern is dat practoraten veel potentie hebben om onderzoekthema’s te agenderen die voor het onderwijs relevant zijn. De betrokken docenten en studenten doen kennis en vaardigheden op in andere ‘leeromgevingen’. Zo wordt het onderwijs gevoed met actuele kennis.

Sommige practoraten hebben vooral betekenis voor de eigen instelling, andere hebben door hun onderwerpkeuze en uitwerking nationale betekenis verworven, ook door samen te werken met landelijke instellingen., zoals de practoraten voor gepersonaliseerd leren, innovatiesucces in het mbo en professionalisering van docenten.

Verskil mbo-hbo

Hoe verhoudt de ontwikkeling van practoraten zich met die van lectoraten in de hogescholen? Het eerste lectoraatsinitiatief dateert van 1993, daarna heeft de beweging zich in een relatief autonoom groeiproces verder ontwikkeld. Datzelfde geldt, ongeveer 20 jaar later, voor de practoraten. Er zijn ook verschillen. Ten eerste het doel waarvoor ze zijn opgericht. Lectoraten moeten het profiel van het hbo verbreden tot onderwijs én onderzoek, in het mbo zijn practoraten ontstaan als een ‘grass roots’-beweging van mbo-instellingen die de noodzaak zagen om systematisch de ontwikkelingen in beroep en onderwijs bij te houden, zonder bij aanvang uit te gaan van een sectorale ambitie. Ten tweede verschilt de mate van externe gerichtheid. In het hbo zijn relatief omvangrijke kennisinstituten (bijv. *Centers of Expertise, Living Labs*) ontstaan, die ook draaien op inkomsten uit de derde geldstroom, waar practoraten een beperktere scope hebben en voor extra budget afhankelijk zijn van financieel veel minder ruime bedeelde Centra voor Innovatief Vakmanschap en RIF-programma’s. Ook zijn ze overwegend intern gericht op verbetering van het onderwijs in de relatie

tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Ten derde verschilt het draagvlak voor onderzoek doen, dat in het hbo al aanwezig was, ook gezien de hogere scholingsgraad van docenten, terwijl het mbo op dat punt meer draagvlak moet verwerven. Een interessante ontwikkeling is dat sommige mbo-scholen werken aan een nieuw profiel en zich met practoraten willen onderscheiden. Ook in het hbo staan de ontwikkelingen niet stil. Volgens de VvL (Vereniging van Lectors) kunnen lectoraten zich, na meer dan 20 jaar ervaring, nog verder ontwikkelen en bestuurlijk meer serieus genomen worden. Hun positie, financiering en continuïteit in aanstelling zou transparanter en meer op maat moeten zijn. Daar staat tegenover dat in het hbo praktijkonderzoek inmiddels volledig is ingeburgerd (Scienceguide, 2023; Gremmen, 2022). Een andere ontwikkeling is dat inmiddels sommige lectoren ook een aanstelling als practor hebben. Dat maakt intensievere samenwerking mogelijk. Frans Leijnse oud-voorzitter van HBO-Raad (2021), geeft het mbo het advies niet 1000 bloemen

te laten groeien maar waar mogelijk samenhang te brengen in praktijkgericht, toegepast en fundamenteel onderzoek (Leijnse, 2021).

Enquête: wat betekent het groeipad van de practoraten voor het mbo?

Hoe kan het groeipad van de practoraten eruit zien? Anders dan in het wo en hbo zijn practoraten niet gericht op theorievorming, onderzoek legt minder snel causale verbanden en beroept zich vaak op indicatoren die -direct of indirect- leeruitkomsten versterken. De inzet heeft een meer pragmatische betekenis en is gericht op het concreet verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs en de leerprocessen van studenten. Het practoraat 'innovatiesucces van het mbo' legt bijvoorbeeld het accent expliciet op het 'dieper leren' van studenten dat wordt ontleend aan Fullan (2001): effectieve toepassingen van vernieuwend onderwijs met gebruik van nieuwe leertechnologie, gebaseerd op nieuwe inzichten en overtuigingen van docenten

(Schobben, 2021).

Uit een enquête, uitgevoerd op verzoek van de MBO Raad en Stichting Practoraten, onder een 20-tal practoren blijkt dat practoraten zich in verschillende richtingen ontwikkelen. Naar werkwijze: soms staat het praktijkonderzoek centraal, soms het activeren van het leren in de school, iets dat andere werkvormen vraagt dan onderzoek doen. En naar tempo; sommige practoraten kennen een geleidelijke start terwijl andere al een enorme groei hebben doorgemaakt.

De kern is dat practoraten veel potentie hebben om onderzoekthema's te agenderen die voor het onderwijs relevant zijn.

Practoraten zetten vaak in op combinaties van kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden, ze werken met observatietechnieken, interviews, peilingen, werken in co-creatie, met focusgroepen en wel of niet volgens een ontwerptheorie. En practoraten gebruiken een variëteit aan vormen en media om hun onderzoeksresultaten te presenteren. Naast teksten en studies, bijvoorbeeld ook het benutten van nieuwe applicaties zoals *photovoice*, *double diamond*, *NASSS-framework* en *UTAUT*.

Alle practoren worstelen met de vraag hoe de vele prioriteiten in hun domein te ordenen. Bijna altijd zijn de ambities groot en de aanstellingen klein; een aanstelling varieert meestal tussen 0,2 en 0,6 fte. Een andere vraag is hoe samen te werken met een kring van onderzoekers en docenten. Hen opleiden en het werk verdelen is een coördinerende taak die veel tijd vraagt. Andere tijdrovende klussen zijn het geven van strategisch advies in de school, het binnenhalen van subsidies en het geven van onderwijs.

De enquête geeft ook inzicht in de thema's waar practoraten gezamenlijk aan werken. Samengevat en geordend:

1. Werken aan gepersonaliseerde leerroutes;
2. Werken met programmalijnen gericht op professionalisering van docenten en van mbo'ers;
3. Bevorderen van effectieve kennisverspreiding;
4. Werken aan instrumentontwikkeling, om te kunnen meten en iets vast te stellen, bijvoorbeeld met informatietechnologie of technische apparatuur in de werkomgeving;
5. Werken met data;
6. Ondernemerschapontwikkeling;
7. Leven lang leren en modulair onderwijs.

Ook is in de enquête de vraag gesteld hoe practoraten het met evidentie werken in het onderwijs willen versterken (*evidence informed werken*). Volgens de respondenten helpt het als de onderzoeksvraag door collega's wordt gedragen en als de empirische (innovatie)cyclus wordt doorlopen. Ook moeten de organisatorische randvoorwaarden op peil zijn. Voorts ontstaat zonder effectieve kennisdeling geen voortgang. Door onderzoek op een aansprekende wijze vorm te geven manier en te presenteren, kan het aansluiten bij de beleving van de onderwijsprofessionals. Sommigen pleiten de onderzoekscultuur te veranderen; '*niet voor de 'happy few', maar voor iedereen in het mbo*'. In de kern gaat het om het creëren van draagvlak en enthousiasme op verschillende niveaus; 'lerend' samen werken. Tot slot moeten de resultaten betekenis hebben voor het onderwijs ('*een klein effect in de klas en een grote impact in curriculum*'). Het helpt de nadruk en urgentie te leggen op het vertalen van onderzoeksresultaten naar concrete, begrijpbare, relevante tools voor onderwijs en werkveld.

Ook is het behulpzaam om te werken aan een eigen taal. Respondenten zeggen het doen van onderzoek en de werkwijze van een practoraat niet als onderzoek te '*framen*'. Volgens hen leeft onderzoek niet echt in het mbo. Veel docenten komen uit de beroepspraktijk (zij-instromers) en hebben vaak geen hbo- of wo-achtergrond. Ze zijn derhalve onbekend met '*onderzoek doen*'. Door niet te spreken over '*onderzoek doen*,

maar bijvoorbeeld over 'prikkelen van nieuwsgierigheid', spreek je een breder publiek aan. En: 'Dikwijls bestaat het beeld bij onderzoek dat het wetenschappelijk, langdurend en moeilijk is, terwijl praktijkonderzoek net zo goed in de categorie 'onderzoek' valt en vaak al wordt gedaan, zonder dat medewerkers het zelf in de gaten te hebben'.

Tenslotte

Gezamenlijk dragen de practoraten bij aan het versterken van het creatief en innovatief vermogen van het mbo. Ze ontwerpen en realiseren nieuwe projecten, werken aan het reflectievermogen van docenten en geven daarmee een impuls aan de professionalisering van docenten, dragen bij aan kennisdeling door het onderwijs te onderzoeken en de resultaten te publiceren. Dat vraagt verdere bestuurlijke omarming en erkenning. Onderzoek en innovatie in het mbo is gebaat bij een zichtbare steun in de rug. Een practoraat 'in de randen van een mbo-instelling', zonder duidelijk podium, is kwetsbaar en moet te veel inspanningen verrichten om een waardevolle bijdrage te (kunnen) leveren. Vijf suggesties tot slot.

- 1. Werk daar waar mbo-kwaliteit wordt gemaakt.** Het mbo-onderwijs met 500.000 studenten heeft een spilpositie in de ontwikkeling van talent in alle sectoren van Nederland. Hoe goed die functie wordt gerealiseerd is vaak nog onbekend. Valideer en valoriseer daarom de vernieuwingen in het werkveld en in het onderwijs in hun onderlinge relatie. Dat vraagt een onafhankelijke positie van practoraten die direct of indirect de kwaliteit van het onderwijs verbeteren.
- 2. Ontwikkel platforms..** Het aantal practoraten is sterk gegroeid en vormen samen een natuurlijk weefsel dat (ondergronds) actief is. Inmiddels zijn er meerdere practoraten in zorg en welzijn, in techniek en gebouwde omgeving en in de groene sectoren. Deze trekken met elkaar op, ook op het terrein van digitalisering. Versterk deze ontwikkeling met platforms die gezamenlijk werken aan kennisontwikkeling en -uitwisseling.

- 3. Verankering in begroting.** De Onderwijsbegroting 2023 laat zien dat het kabinet de practoraten in het mbo een flinke impuls geeft. De komende jaren is er een jaarlijks budget beschikbaar van zo'n 25 miljoen euro. Ook komt er via de Comeniusbeurzen extra geld beschikbaar voor onderzoek in het mbo. Het gaat om een jaarlijks budget van 5 miljoen euro. We kunnen dus met recht spreken van een volgende fase in het vormgeven aan onderzoek in het mbo, specifiek in practoraten. Naast structurele financiering is ook structurele inbedding van onderzoek nodig in de mbo-instellingen. Vergelijkbaar met de ontwikkeling van de lectoraten in het hbo. Overigens hebben veel practoraten relaties met andere geldschieters zoals RIF's, publiek-private samenwerkingsverbanden of leergemeenschappen. Als er straks 'teacher and learning' centra zijn per school (voorzien in de NGF-digitaliseringsaanvraag) kunnen rol en bijdrage van de practor nog meer tot ontwikkeling komen, zij het dat dit ook verdere professionalisering vraagt.
- 4. Professionalisering.** De werkwijze van de practoraten verdient verdere professionalisering. Een training- en opleidingsprogramma voor methodisch werken is nuttig, net zoals sessies om ervaringen te delen over effectieve mechanismen van onderzoek en ontwikkeling en van kennisdeling. Goed idee is ook het ontwikkelen van onderzoeksroutes, naast leerroutes in het geven van onderwijs, of combinaties van beide. Onderzoek doen is inherent aan een leven lang leren en maakt nieuwsgierig naar het leren van morgen.
- 5. Bestuurlijke inbedding.** Het bestuur van de stichting practoraten kan verrijkt worden door een bredere, gedifferentieerde samenstelling die staat voor samenwerking in de beroepskolom. Zo kan zowel van het bedrijfsleven als van het hbo worden geleerd.

Om hieraan te werken kan een kwaliteitscommissie ondersteuning bieden, zowel in het werken aan

kwaliteitsbewustzijn als in de kwaliteitsbegeleiding. De afgelopen zeven jaar zijn via de Stichting 'Ieder mbo een practoraat' waarderende reflecties uitgevoerd op aanvragen voor een practoraat. In de komende periode (2023-2028) kan worden doorontwikkeld op mid-term evaluaties en evaluatieve reflecties in een bepaalde cyclus, eventueel per regionale groep van practoraten of sectoraal. Dit alles om de positie van practoren en het praktijkgericht onderzoek in het mbo te versterken. ■

Referenties

- Fullan, M. (2001). *The new meaning of educational change*. The Teachers College Press.
- Gremmen, M. (2022). Praktijkgericht onderzoek ter bevordering van toekomstbestendig (beroeps) onderwijs, in *Vakblad Profiel*, 7, 8-11.
- Leijnse, F. (2021). *Standenonderwijs. Hoe afkomst nog steeds onze schoolloopbaan bepaalt*. Eburon.
- Meer, M. van der, R. Stevens, J. Scheerens (2018) <https://www.scienceguide.nl/2018/06/practoraten-in-het-mbo-een-impuls-voor-onderwijskwaliteit/>
- Meer, M. van der, mmv. Cuijlenborg, S. van, J. Scheerens (2021). *De practoraten in beeld. Onderzoek in het mbo*. MBO Raad/ Stichting 'Ieder mbo een practoraat'.
- Stevens R., M. van der Meer, H. Ritzen, A. Westerhuis (2020). Onderzoek naar vragen van morgen (202). *Kwaliteitscriteria voor practoraten. Practoraten: de beweging krijgt richting. Onderwijsmanagement*, 3, 33-5.
- Scienceguide (2023). *Het ontbreekt hogescholen aan visie op lectoraten*. 10 januari.
- Schobben J. (2021). *Innovatiesucces in het mbo*. Hogeschool Rotterdam Pers.
- www.practoraten.nl/wp-content/uploads/2017/04/bezig-met-de-vragen-van-morgen_online.pdf
- www.practoraten.nl/wp-content/uploads/2018/11/practoraten-de-beweging-krijgt-richting-september-2018.pdf.

Relationele Verleidingen: Empathisch begeleiden van groepen is het nieuwe boek van de auteur van *Wisselende contacten: De ontmaskering van de coachingsrelatie* en grondlegger van het model van de Zes Houdingen. In haar nieuwe boek neemt psycholoog, coach en trainer **Karen Walthuis** je mee in de relationele diepte van het werken met groepen.

'Je kunt moeilijk om haar boek heen, wanneer je als begeleider een beter beeld wil krijgen van wat er speelt in een groep, jouw aandeel hierin en hoe je hiermee adequaat kunt omgaan'

Ron van Deth

'Informatief en schokkend. Een bijzonder zinvol boek dat ook nog eens lekker leest.'

Elmers Schmidt

'Gecomplexeerde fenomenen als overdracht en narcisme werden me nu pas echt duidelijk.'

Josephine Boijens.

